

Στις 16 Φεβρουαρίου 2019 στο Δημαρχιακό Μέγαρο Θεσσαλονίκης θεσμοθετήθηκε ένα νέο, πανευρωπαϊκό βραβείο. Είναι το Βραβείο «Αυτοκράτειρα Θεοφανώ» (Empress Theophano), που απονέμεται ετησίως από το ομώνυμο ίδρυμα (Theophano Foundation) και η τελετή βράβευσης λαμβάνει χώρα στην Ροτόντα Θεσσαλονίκης. Υποθέστε ότι θα εκφωνήσετε μία σύντομη ομιλία στο πλαίσιο αυτής της απονομής στην οποία θα επικεντρωθείτε στην ιδιαίτερη και διαχρονική σημασία που έχει η ζωή και το έργο της Θεοφανούς. Επιλέξτε από το κείμενο που ακολουθεί όσα στοιχεία θεωρείτε χρήσιμα. 300-350 λέξεις

Ο Όθων Α' είχε ζητήσει Ρωμαία πριγκίπισσα για να νυμφεύσει τον γιο του Όθωνα Β', έτσι ώστε να επισφραγιστεί η συνθήκη μεταξύ της Γερμανίας και της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Τότε ο Ρωμαίος Αυτοκράτορας Ιωάννης Α' Κουρκούας ο Τσιμισκής έστειλε την ανιψιά του Θεοφανώ, η οποία έφτασε στη Γερμανία με κάθε μεγαλοπρέπεια το 972, με συνοδεία και φέροντας μεγάλο θησαυρό ως δώρο. Σύμφωνα με τον ιστορικό Τήμαρ, στον Όθωνα Α' δεν άρεσε το ότι η Θεοφανώ δεν ήταν θυγατέρα, αλλά ανιψιά του Αυτοκράτορα. Η Θεοφανώ προσδιορίζεται στη σύμβαση του γάμου της ως neptis (δηλαδή ανιψιά ή εγγονή) του Αυτοκράτορα Ιωάννη Α' Τσιμισκή.

Η Θεοφανώ ήταν, ωστόσο, από διακεκριμένη, ευγενή οικογένεια. Πρόσφατη έρευνα έχει προσδιορίσει πως η Θεοφανώ ήταν κόρη της Σοφίας Φωκά, εξαδέλφης του Τσιμισκή και ανιψιάς του Νικηφόρου Β' Φωκά. Το 973 ο Όθωνας Α' απεβίωσε και στις 8 Μαΐου της ίδιας χρονιάς η Θεοφανώ και ο σύζυγός της ο Όθωνας Β' στέφθηκαν από κοινού αυτοκράτορες της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας όπως είχε συμβεί και πιο πριν με τα πεθερικά της, τον Όθωνα Α' και την Αδελαΐδα της Ιταλίας. Αν και τον πρώτο χρόνο η Αδελαΐδα (η πεθερά της) εξακολουθούσε να παίζει σημαντικό ρόλο ως αυτοκράτειρα η Θεοφανώ διεκδίκησε και σταδιακά ανάκτησε την βασιλική εξουσία που της αναλογούσε και από το 974 που έβαλε στο περιθώριο την Αδελαΐδα άρχισε πια να εμφανίζεται επίσημα στα έγγραφα η ίδια ως consors regni, δηλαδή συμβασιλεύουσα, τίτλο που κατείχε και η Αδελαΐδα πριν από αυτή, αλλά και coimperatrix[5], δηλαδή συναυτοκράτειρα, τίτλος που λέγεται ότι ήταν εμπνευσμένος από την βυζαντινή εικόνα του ισότιμου αυτοκρατορικού ζεύγους. Για τους Όθωνες ήταν σημαντικό να επαναλάβουν την ταυτόχρονη στέψη των δύο συζύγων ως από κοινού αυτοκράτορες για διάφορους λόγους. Αρχικά ήταν η ανάγκη να δηλώσουν την ύπαρξη μιας θεσμικής συνέχειας στην βασιλεία τους που στηρίζονταν στην συνένωση διαφόρων βασιλείων με κοινό παρονομαστή την οθωνική εξουσία. Μετά ήταν και η ανάγκη να διατρανωθεί και να υπογραμμισθεί η εξουσία και το κύρος της Θεοφανούς που δεχόταν επιθέσεις λόγω

του ότι ήταν ξένη και λόγω του ότι δεν ήταν πραγματικά πορφυρογέννητη. Ας μην ξεχνάμε άλλωστε ότι όλη η εξουσία των Οθώνων προερχόταν από την νομιμοποίηση που προσέφεραν οι γάμοι τους με σημαντικές γυναίκες. Η Αδελαΐδα της Ιταλίας ήταν η πρώτη που εξασφάλισε τον θρόνο στον Όθωνα Α' και η Θεοφανώ ήταν εκείνη που έπρεπε να δώσει ανάλογη νομιμοποίηση και στον Όθωνα Β', ειδικά την εποχή εκείνη που ο δούκας της Βαυαρίας Ερρίκος έγειρε ο ίδιος αξιώσεις για τον θρόνο.

Η Θεοφανώ ακολούθησε τον σύζυγό της σε όλα τα ταξίδια του και το ότι μνημονεύεται στο ένα τέταρτο όλων των επίσημων αυτοκρατορικών εγγράφων καταδεικνύει τη σημαντική επιρροή της στις υποθέσεις της αυτοκρατορίας. Επίσης, είναι γνωστό ότι η Θεοφανώ ασκούσε επιρροή στις αποφάσεις του Όθωνα Β' ο οποίος την θεωρούσε έμπιστη σύμβουλό του ακόμα και αν δεν αναφέρεται το όνομά της ξεκάθαρα. Αυτή η συνήθεια του Όθωνα αποτέλεσε αφορμή για μεγάλη κριτική από τους ευγενείς που αισθάνονταν ότι έχαναν την επιρροή τους στον αυτοκράτορα με αποτέλεσμα να τον κατηγορούν ότι "ακούει την Ελληνίδα γυναίκα του" και όχι το συμβούλιό του.

Είναι επίσης γνωστό ότι η Θεοφανώ βρισκόταν σε συνεχείς προστριβές με την πεθερά της, Αδελαΐδα της Ιταλίας, πράγμα που οδήγησε σε αποστασιοποίηση της τελευταίας από τον γιο της Όθωνα. Σύμφωνα με τον αβά Odilo του Cluny, η Αδελαΐδα δήλωσε πολύ ευτυχής όταν "αυτή η Ελληνίδα" πέθανε.

Η Θεοφανώ επικρίθηκε για την "τρυφηλότητα" της, δεδομένου ότι έκανε μπάνιο κάθε μέρα και εισήγαγε τα πολυτελή ενδύματα και κοσμήματα στη Γερμανία. Πιστώνεται, επίσης, με την εισαγωγή του πιρουνιού στη Δυτική Ευρώπη - οι χρονογράφοι αναφέρουν την έκπληξη των συνδαιτυμόνων της όταν "χρησιμοποίησε ένα χρυσό εργαλείο με δύο μύτες για να φέρει την τροφή στο στόμα της" αντί να χρησιμοποιήσει τα χέρια της, όπως έκαναν όλοι οι άλλοι.

Η Θεοφανώ έφερε στην Σαξονία τον βυζαντινό πολιτισμό και την τέχνη της Ευρωπαϊκής ανατολής δημιουργώντας ένα ιδιαίτερο πολιτισμικό μείγμα που χαρακτήρισε την εποχή των Οθώνων. Λέγεται επίσης προσέφερε ως δώρο στον σύζυγο της ρίζες αμπελιών προερχόμενες από την Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και δίδαξε την αμπελουργία στους υπηκόους της. Τα αμπέλια φυτεύτηκαν στις όχθες του Ρήνου και απετέλεσαν την βάση για την παραγωγή της ομώνυμης ποικιλίας.

Συνέχισε επίσης το πολιτισμικό έργο του Όθωνα Α' και της Αδελαΐδας της Ιταλίας και συνέβαλλε στην λεγόμενη Οθωνική Αναγέννηση υποστηρίζοντας τις τέχνες και τα γράμματα αλλά και τα μοναστήρια που τότε αποτελούσαν την κύρια πηγή πνευματικού και εκπαιδευτικού έργου. Λέγεται ότι συχνά πήγαινε η ίδια να επισκεφθεί στο Αββαείο του Γκάντερσχαιμ την πιο διάσημη φυσιογνωμία της Οθωνικής Αναγέννησης, την Ροσβίτα του Γκάντερσχάιμ, που συνέγραψε την ιστορία την οθωνικής δυναστείας στο Gestis Ottonis που σήμερα θεωρείται η πιο έγκυρη σύγχρονη

ιστορική πηγή σχετικά με τους Όθωνες. Έστειλε μάλιστα και την κόρη της την Σοφία να μορφωθεί στο πλάι της Ροσβίτα. Δεν ήταν απορίας άξιο που τελικά και οι δύο κόρες της, η Σοφία και η Αδελαΐδα, έγιναν ηγουμένισες σε μοναστήρια καθώς αυτή όχι μόνο ήταν μία θέση ιδιαίτερου κύρους και καταξίωσης, αλλά συνδεόταν άμεσα και με την μόρφωση και την γυναικεία εξουσία.

Ο Όθων Β' πέθανε ξαφνικά στις 7 Δεκεμβρίου 983, στα 28 του χρόνια, πιθανώς από ελονοσία. Ο μόλις τριών ετών γιος του, Όθων Γ' είχε ήδη ανακηρυχθεί Βασιλεύς των Ρωμαίων κατά την Πεντηκοστή τού ίδιου έτους στη Βερόνα. Τα Χριστούγεννα, η Θεοφανώ, παρά το γεγονός ότι βρισκόταν μακριά από την Γερμανία, και συγκεκριμένα βρισκόταν μαζί με την Αδελαΐδα στην Ιταλία, φρόντισε για την στέψη του μικρού Όθωνα Γ' από τον αρχιεπίσκοπο τού Mainz, Willigis, στον καθεδρικό ναό του Aachen, με σκοπό να εξασφαλίσει την διαδοχή του καθώς ο αναπάντεχος θάνατος του Όθωνα Β' άφηνε ευάλωτο τον θρόνο σε διάφορους διεκδικητές. Όμως αυτό δεν απέτρεψε τις αντιδράσεις. Αμέσως ξεκίνησαν διάφορες διπλωματικές και πολεμικές κινήσεις τόσο από του Σλάβους όσο και από τους Δανούς και τους Φράγκους με σκοπό να βγάλουν από τη μέση τον Όθωνα και να καταλάβουν τον θρόνο, αλλά η Θεοφανώ δεν ήταν διατεθειμένη να αφήσει τον γιο της να χάσει την διαδοχή. Άσκησε επιρροή και επέβαλλε την εξουσία της ως αυτοκράτειρα και μάλιστα ως *imperator augustus*, όπως άρχισε να υπογράφει, δηλαδή ως αυτοκράτορας και όχι αυτοκράτειρα. Το αρσενικό γένος υποδήλωνε την εξουσία της αλλά και την θέλησή της να την επιβάλλει δικαιωματικά ως ανώτατος ηγεμόνας όπως και έκανε. Τελικά, το 985 συγκάλεσε ένα καθοριστικό συνέδριο στον πύργο της στο Κουέντλιμπεργκ, που ονομάστηκε "*colloquium dominarum*", δηλαδή "συγκέντρωση των ισχυρών γυναικών" στο οποίο προέδρευε η ίδια, η Αδελαΐδα και η βασίλισσα Ματθίλδη της Βουργουνδίας και στο οποίο ήταν καλεσμένες πολλές ισχυρές γυναίκες της εποχής όπως η βασίλισσα Έμμα Β', η Ματθίλδη του Κέντλινμπεργκ, η Γκιζέλα, η Γκερμπέργκα του Γκάντερσχάιμ και η δούκισσα Βεατρίκη. Σε αυτό το ιστορικό συμβούλιο η Θεοφανώ διεκδίκησε και κέρδισε την υποστήριξη των ευρωπαϊών πριγκίπων και επέβαλλε μίας και δια παντός τον γιο της Όθωνα ως επόμενο αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με την ίδια να κυβερνά στην θέση του ως αυτοκράτειρα επειδή ήταν ανήλικος. Η εξουσία της εκείνη την εποχή ήταν τόσο μεγάλη που έφτασε στο σημείο να υπογράφει ως *Theophanius imperator*, δηλαδή αυτοκράτορας Θεοφάνιος. Αυτό το γεγονός καθιστά την Θεοφανώ μία ακόμα βυζαντινή αυτοκράτειρα που κυβέρνησε αυτόνομα όπως η Θεοδώρα τέσσερις αιώνες πιο πριν που κυβέρνησε παράλληλα με τον άντρα της Ιουστινιανό αλλά και την Ειρήνη που κυβέρνησε εντελώς μόνη και υπέγραφε ως «αυτοκράτωρ».

Η Θεοφανώ, η «Ελληνίδα» όπως την αποκαλούσαν την εποχή της, πέθανε το 991, αφού έφερε σημαντικές βυζαντινές επιρροές στην Δύση, προώθησε ουσιαστικά την πολιτισμική και καλλιτεχνική αναγέννηση της Σαξονίας, συνέβαλλε στην εξομάλυνση των συγκρούσεων σχετικά με την διεκδίκηση της Λοθαριγγίας και εξασφάλισε την διεκδίκηση του αυτοκρατορικού θρόνου από τον Όθωνα. Μετά τον θάνατό της την εξουσία ανέλαβε η πεθερά της, η Αδελαΐδα της Ιταλίας.